Тертична Н.А.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Козяк А.В.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

Анотація. У статті розглядаються питання ефективного використання дистанційної форми навчання у закладах вищої освіти. Презентовано теоретичний аналіз підходів до розуміння змісту, організації та методики використання різних механізмів дистанційного навчання. Проведено ґрунтовний психологічний аналіз можливостей та загроз дистанційного навчання в період пандемії COVID-19 на практиці діяльності конкретних вищих навчальних закладів. Акцентовано увагу на суперечностях та складних питаннях, що існують в процесі професійної підготовки студента в умовах онлайн навчання, особливо коли це стосується професійної підготовки майбутнього лікаря-психолога. Представлено результати SWOT-аналізу щодо усвідомлення студентами сильних та слабких сторін, можливостей та загроз дистанційного навчання й ефективності його використання для професійного самоздійснення. Подані рекомендації щодо організації якісного освітнього процесу у вищій школі в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, професійна підготовка, пандемія COVID-19, лікар-психолог, освітній процес, заклад вищої освіти, SWOT-аналіз.

Tertychna Nadiya

Bogomolets National Medical University Kyiv

Kozyak Anastasia

National University «Kyiv-Mohyla Academy»

MODERN CHALLENGES OF DISTANCE EDUCATION: OPPORTUNITIES AND THREATS

Summary. Education at the university in the conditions prevailing in connection with the COVID-19 pandemic should definitely not only provide training for a specialist whose knowledge and skills fully meet the conditions of the modern information society, but also teach a student to solve typical and atypical problems, search for information, constantly obtain new knowledge. The implementation of this objective requires the development of the new scientific approaches to the creation of educational activities of future professionals, creation of the necessary conditions for them to develop skills of independent creative activity and, most importantly, the formation of relevant professional competence and individual psychological characteristics required by a particular profession. Today, there are different views on distance learning – from its absolutization as a new universal form of learning that can change the traditional one, to the technology of acquisition of tools and methods of transmission of educational information. The most outlined is the technological and organizational approach. Within the framework of this approach, scientists highlight the general positive consequences of its implementation both for higher education in general and for a certain student in particular. Although the problems of organization and use of various computer technologies in higher education are widely analyzed in modern scientific publications, the consideration of psychological mechanisms and characteristics of distance learning remains to this day the least scientifically and methodologically defined. Therefore, the article provides a thorough psychological analysis of the opportunities and threats of distance learning during the COVID-19 pandemic in the context of specific higher education institutions. Emphasis is placed on the contradictions and complex issues that exist in the process of professional training of students in online learning, especially when it comes to the training of future psychologists. The results of SWOT-analysis on students' awareness of strengths and weaknesses, opportunities and threats of distance learning and the effectiveness of its use are presented. Recommendations for the organization of quality educational process in terms of distance learning at the universities are provided.

Keywords: distance learning, professional training, COVID-19 pandemic, psychologist, educational process, institution of higher education, SWOT-analysis.

Постановка проблеми. Виходячи з актуальності проблеми професійного становлення майбутнього фахівця, питання розробки та організації системи дистанційного навчання у закладі вищої освіти є на сьогодні широко обговорюваними у науковій спільноті. Зрозуміло, що карантинні обмеження, пов'язані з епідемією коронавірусної хвороби в Україні, прискорили трансформаційні процеси у вищій школі, створивши безпрецедентні можливості для запровадження практично у всіх закладах вищої освіти дистанційне навчання. Дистанційне навчання в умовах пандемічних обмежень посіло ключове місце в організації навчального процесу з метою фахової підготовки спеціаліста. Більше того, саме дистан-

ційне навчання сьогодні розглядається як один із пріоритетних напрямків реформування й стратегічного розвитку освітньої системи України. Водночас, перехід на дистанційну форму навчання, так би мовити, «оголив» низку проблем в українській вищій школі, зокрема у вищій медичній школі.

З одного боку, можна впевнено стверджувати, що дистанційне навчання – вимога сьогодення. Запровадження дистанційної форми навчання дозволило віднайти можливості не зупиняти освітній процес та продовжити надання освітніх послуг, використати цю непередбачувану ситуацію як стартову платформу для змін в організаційних підходах до професійної підготовки майбутнього фахівця; для уточнення методологічних засад тих

галузей науки, дидактичні проєкції яких складають зміст навчання у вищій школі; для прийняття інноваційних рішень щодо розробки й адаптації навчальних програм та відповідних навчальних курсів до організації інтерактивної взаємодії викладачів і студентів в системі онлайн занять; для розширення, а зачасти, створення навчальних платформ, використання телекомунікаційних технологій; для широкого залучення студентів до активної участі в побудові та здійсненні навчального процесу, який би забезпечував формування професійності майбутніх фахівців.

З іншого боку, запровадження дистанційного навчання у вищій школі в такий порівняно короткий проміжок часу, викликало певні викривлення у розумінні його змісту, основних принципів та завдань, а інколи створювало лише ілюзію процесу навчання. Це, в свою чергу, спровокувало низку негативних тенденцій, пов'язаних з підходами до використання інформаційних технологій у підготовці фахівця. Їх висвітлення дозволяє акцентувати увагу на тих суперечностях та складних питаннях, що існують в процесі професійної підготовки студента в умовах онлайн навчання, особливо коли це стосується професійної підготовки майбутнього лікаря-психолога, який повинен мати не лише відповідні загальні та спеціальні знання, певні професійно значущі якості особистості, а й здобути під час навчання фахові вміння та практичні навички.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні поняття дистанційного навчання належить до тих понять, зміст та психологічні характеристики якого не є чітко визначеними в науковій літературі.

Концептуальні педагогічні положення про дистанційне навчання розроблені Є. Полат, П. Стефаненко, А. Хуторським. Незважаючи на велику кількість досліджень сучасна дистанційна освіта в Україні, на думку Л. Штихно, поки що нагадує традиційні форми заочного навчання, не розкриваючи всіх можливостей використання принципів нових форм і методів навчання [1].

Водночас, наукові підходи у тому вигляді, в якому вони вже існують, більше стосуються технічної й організаційної сторін функціонування цієї системи (В. Биков, І. Герасименко, О. Борзенко) [2; 3; 4]. Увага вчених (І. Адамова, Т. Головачук) також зосереджувалась на виділенні переваг дистанційного навчання для студента [5] та перевагах застосування технологій дистанційного навчання для закладів вищої освіти [6].

Саме поняття "дистанційне навчання" було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу. Учений, автор таких відомих наукових праць у галузі дистанційної освіти, як «Основи дистанційної освіти», «Теоретичні принципи дистанційної освіти», «Мобільне навчання – наступне покоління освіти», Десмонд Кіган поєднав більшість визначень і на цій основі сформулював такі важливі особливості й характеристики дистанційного навчання.

Саме поняття "дистанційне навчання" було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу. Учений, автор таких відомих наукових праць у галузі

дистанційної освіти, як «Основи дистанційної освіти», «Теоретичні принципи дистанційної освіти», «Мобільне навчання – наступне покоління освіти», Десмонд Кіган поєднав більшість визначень і на цій основі сформулював такі важливі особливості й характеристики дистанційного навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ми, безперечно, переконані, що дистанційне навчання покликане допомогти в реалізації тих завдань, що стоять перед сучасною українською вищою школою, якісне функціонування якої неможливе без використання сучасних телекомунікаційних і комп'ютерних засобів зберігання, опрацювання, передавання та подання інформації. Водночас, необхідно відзначити, що таке акцентування уваги лише на технологічно-організаційних аспектах дистанційного навчання є, на нашу думку, однобічним та механістичним. Натомість психологічні механізми та характеристики системи дистанційного навчання до сьогодні залишаються найменш науково-методологічно визначеними, обґрунтованими й усвідомленими.

Як показує практика, більшість сучасних новацій веде лише до вироблення ефективніших прийомів старого типу засвоєння знань, ігнорування практично орієнтованих форм навчання та відсторонення від особистісно-компетентісного підходу у підготовці фахівців. Тому ґрунтовний психологічний аналіз можливостей та загроз дистанційного навчання в період пандемії COVID-19 на практиці діяльності конкретного вищого навчального закладу дозволить теоретично обґрунтувати принципи та методи побудови подальшого навчального процесу, з урахуванням спрямованості навчання на особистість майбутнього фахівця, на створення максимально сприятливих умов для опанування ним практичного досвіду професійної діяльності, закладеного у змісті навчання, на розвиток творчої індивідуальності кожного учасника освітнього процесу. Саме такий науковий підхід до розгляду перспектив дистанційного навчання, на нашу думку, унеможливить його формалізацію, технологізацію та подальшу своєрідну експансію у співставленні з «живими», груповими формами соціальної взаємодії в аудиторіях.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження психолого-педагогічних чинників ефективності виключно дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб проаналізувати основні характеристики сучасного дистанційного навчання у вищій школі, була застосована методика SWOT-аналізу. Вона стала для нас і конкретним інструментом для отримання необхідної інформації в рамках дослідження, і механізмом самоаналізу для його учасників.

Методологія SWOT-аналізу у нашому дослідженні передбачала спочатку виявлення сильних і слабких сторін дистанційного навчання, його можливостей і загроз, які виникають у процесі впровадження. В подальшому проводилося зіставлення сильних і слабких сторін дистанційного навчання з його можливостями і загрозами, встановлення зв'язків між ними, які можуть бути використані для формування стратегії вищого навчального закладу в організації навчального про-

цесу. Отож, за допомогою SWOT-аналізу ми мали можливість ефективно зібрати воедино, об'єднати та проаналізувати безліч розрізнених фактів про дистанційне навчання у вищій школі [7].

В акронімі SWOT визначена структура проведення аналізу: S – сильні сторони, W – слабкі сторони, O – можливості, T – загрози. Оцінка сильних сторін дозволила нам краще зрозуміти ті характеристики, які вигідно відрізняють і дають перевагу використання дистанційної форми навчання. Усвідомлення слабких сторін, на нашу думку, важлива для того, щоб зрозуміти шляхи та механізми трансформування існуючих підходів до організації дистанційного навчання у вищій школі. Можливості дозволяють комплексно поглянути на ситуацію і зрозуміти, які напрямки слід розвивати та що може стати основним мотивуючим ядром всього процесу впровадження дистанційного навчання. Оцінка загроз у розгляді даного питання дозволила нам представити реальну картину наслідків впровадження дистанційного навчання упродовж року та дала можливість глибокого усвідомлення тих психологічних чинників, що унеможливають надання якісної освіти у вищому навчальному закладі.

Дослідження проводилося у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця. У ньому брали участь студенти 3 курсу медико-психологічного факультету – майбутні лікарі-психологи.

Вибір методики дослідження обґрунтовувався нами тим, що якісно нова концептуальна методологічна основа процесу підготовки спеціалістів в процесі дистанційного навчання зумовлює радикальну перебудову як змісту навчальних дисциплін, так і створення нових організаційно-методичних форм проведення занять. Водночас, актуальним для даної форми навчання є подолання фрагментарності отриманих знань і забезпечення системності у професійній та особистісній підготовці. Крім того, при запровадженні дистанційного навчання повинно враховуватись те, що особливістю підготовки фахівця у вищій медичній школі є її спрямованість, передусім на розвиток професійної компетентності та формування власної особистості. Оскільки рівень професійної майстерності і подальшої конкурентоспроможності спеціаліста цієї галузі великою мірою визначається формуванням практичних компетенцій

як основи успіху особистості в оволодінні професійною діяльністю, набуття студентами досвіду практичного застосування фундаментальних знань у практичній діяльності є пріоритетним завданням у їх фаховій підготовці.

Отож, в рамках нашого дослідження з використанням методики SWOT-аналізу ми ставили за мету оцінити можливості і загрози запровадження виключно дистанційної форми навчання у вищому медичному навчальному закладі та окреслити психологічні чинники та механізми побудови навчального процесу у перспективі.

Спираючись на результати дослідження сильних сторін дистанційного навчання, отриманих нами в ході проведення методики SWOT, можна зробити висновок про те, що в дуже непростий період карантинних обмежень та введення вимушеної загальної дистанційної форми навчання, студенти медичного університету усвідомлено оцінили нову для себе ситуацію та знайшли сильні сторони в дистанційному навчанні (рис. 1).

Дослідження показало, що багато чинників сприймаються студентами як такі, що надають перевагу дистанційному навчанню. Перш за все, більшість студентів (82%) зазначили, що сильною стороною дистанційного навчання є суттєва економія часу на проїзд, розвиток навичок самодисципліни (74%). Ми вважаємо, що ці дві сильні сторони пов'язані між собою. Адже специфіка навчання у медичному вузі полягає у тому, що студентам доводиться багато їздити з одного заняття на інше, оскільки бази університету знаходяться в різних клініках по всьому місту. Тому навчання вдома та можливість мати багато вільного часу, потребує певних навичок самоорганізації та самодисципліни, з метою збереження безперервності, системності та високого рівня у набутті професійних знань. Ефективне планування розпорядку дня, такий особистий таймменеджмент, сприймається студентами як одна із вагомих сторін не лише в їх подальшій професійній діяльності, а й корисна навичка в багатьох сферах життя, тому потребує усвідомленого підходу до її формування.

Іншими сильними сторонами дистанційного навчання студенти виділяли збільшення часу на саморозвиток (63%), доступність навчальних матеріалів (64%), підвищення рівня комп'ютерної грамотності (59%) та мобільність (57%). Як можна

Рис. 1. Сильні сторони дистанційного навчання

Джерело: розроблено автором

помітити, що всі ці характеристики пов'язані з бажанням студента самостійно управляти власною пізнавальною діяльністю та обирати шляхи та методи її здійснення. Так майбутні лікарі-психологи зазначали, що однією з найбільших переваг дистанційної форми навчання є можливість читати цікаву додаткову літературу, дивитися інформативні навчальні відео на різних ресурсах, брати активну участь у професійних форумах, конференціях, вебінарах, майстер-класах, не лише українських, а й міжнародних. Самовдосконалення професійних навичок в інформаційному просторі та опанування новими комп'ютерними технологіями дозволило багатьом студентам започаткувати власні цікаві конференції, розширити можливості в обробці та представленні результатів наукових досліджень, налагодити систему взаємодії на різних освітніх платформах, що використовувалися в університеті в період дистанційного навчання. Висока мобільність створила багатьом студентам простір для паралельної освіти в різних навчальних закладах та участі у міжнародних професійно-орієнтованих навчальних проектах. Під час дистанційного навчання університетські бібліотеки різних країн світу надали можливість безкоштовного доступу до наукової літератури. Крім того, більшість підручників та практикумів були подані студентам у відсканованій формі, що дало можливість багаторазово повертатися до необхідного матеріалу та краще засвоювати інформацію.

Також багато (56%) учасників дослідження зазначили, що комфортна ситуація навчання в домашніх умовах створювала підґрунтя для раціонального харчування, здорового повноцінного сну, правильного режиму дня, що, в свою чергу, сприяло зменшенню психічного навантаження (17%); зниженню ризику інфікування (23%) щоб зберегти своє здоров'я та здоров'я близьких людей.

Значно менші кількісні результати ми відмічали по таким сильним сторонам як індивідуалізація навчання (32%), постійний контакт з викладачами та їх підтримка (19%), поєднання навчання і роботи (38%). Можливість приділяти увагу профільним предметам та якісно готуватися до екзаменів, індивідуальний підхід до виконання домашнього завдання, більше

спілкування через соціальні мережі (телеграм, вайбер тощо) з викладачами, можливість домовитися про перенесення пари на зручний час, поетапне оцінювання – все це спрощувало контакт з викладачем та певною мірою індивідуалізувало моменти взаємодії. Багато студентів працюють, тому за рахунок дистанційного навчання виникла можливість зручніше поєднувати роботу з навчанням (вийти в zoom на робочому місці, через гнучкий графік навчання брати більше робочих годин тощо).

На основі отриманих результатів можна стверджувати, що студенти оцінили сильні сторони дистанційної форми навчання, які мали місце в їх особистому досвіді, та змогли їх усвідомлено обґрунтувати. Подальший аналіз виділених слабких сторін дистанційного навчання дозволив нам глибше проаналізувати внутрішні, суб'єктивні чинники формування ставлення до нього та прослідкувати ряд суперечностей у поглядах студентів.

Виходячи з показників слабких сторін отриманих нами в ході проведення методики SWOT, можна зробити висновок, що найважливішими для формування негативного погляду на дистанційне навчання для більшості учасників дослідження є: відсутність практики (87%); недостатність вербального контакту з викладачами (82%); зниження мотивації, самодисципліни, поглиблення проблеми прокрастинації (71%); відсутність адаптованої онлайн платформи з мінімальною кількістю технічних проблем (64%); технічні проблеми зі зв'язком (63%); відсутність адаптованої структури навчання (57%); відсутність систематизованого домашнього завдання (44%); поглиблення залежності від Інтернету, віртуалізація/гаджетизація діяльності (32%); непрозорість та необ'єктивність оцінювання знань (32%); погіршення самопочуття (31%); зниження якості навчання в цілому (14%); відсутність соціалізації (7%) та міжособистісного спілкування (рис. 2).

Беручи до уваги показники слабких сторін дистанційного навчання, які були зазначені студентами, можна побачити, що найбільш важливим аспектом для студентів є питання набуття практичних навичок. Сучасний студент активно

Рис. 2. Слабкі сторони дистанційного навчання

Джерело: розроблено автором

виступає в ролі суб'єкта навчальної діяльності, орієнтуючись на власні ціннісно-мотиваційні характеристики та розкриваючи самотність особистості. Суб'єктність майбутнього фахівця є на сьогодні центральним фактором побудови навчально-виховного процесу, оскільки професійна діяльність лікаря-психолога вимагає сформованості спеціальних та специфічних компетенцій, що зможуть забезпечити ефективну її реалізацію майбутнім фахівцем. Тому, відсутність безпосередньої практичної складової у дистанційному навчанні (робота в лабораторіях, відвідування клінічних баз, спілкування з пацієнтами, індивідуальна та групова психологічна практика взаємодії) сприймається студентами вкрай негативно, більше того, знижує мотивацію, зумовлює формальне ставлення до навчання, що, в свою чергу, провокує низку таких негативних форм поведінки як ліньність, прокрастинація, несамотійність, безвідповідальність та пасивність. Тому, на нашу думку, навчання лікарів-психологів на дистанційній основі в повному обсязі є досить ризикованим підходом, оскільки специфіка підготовки фахівців у цій галузі передбачає не лише ефективне засвоєння наукових знань, а й становлення професійно значущих якостей та компетенцій майбутніх лікарів-психологів у процесі їх професійної підготовки.

Дистанційне навчання передбачає використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних його етапах, орієнтоване на впровадження принципово відмінних моделей подачі інформації, а також на самотійну роботу студентів з матеріалами інформаційної мережі. Тому технічні питання організації учбової діяльності в університеті, вважають студенти, безпосередньо забезпечують ефективність навчання, починаючи з наявності можливості підключитися до Інтернету та мати якісний зв'язок, і закінчуючи розробкою та підготовкою адаптованої онлайн платформи з мінімальною кількістю технічних проблем щодо її використання.

Окреслюючи слабкі сторони дистанційного навчання, студенти активно проаналізували організаційно-методичне забезпечення навчального процесу. По-перше, для них важливим було встановлення інтерактивного спілкування з викладачами, оскільки саме вони є одночасно зразком для наслідування та тими людьми, які організовують, координують та спрямовують навчальний процес. Знаходячись постійно перед комп'ютером чи його аналогом, студенти не отримують достатньої можливості вербального контакту з однокурсниками та викладачами при виконанні домашнього чи індивідуального завдання. Не зважаючи на всі сильні сторони дистанційного навчання, втрата особистої взаємодії зі своїми викладачами, відсутність можливості формувати навички усного спілкування, викликала у студентів певну розгубленість, зниження мотивації, неможливість самоорганізації, а як наслідок – часто формальне виконання навчальних завдань. Неможливість живої дискусії для формування своїх думок під час розгляду наукових та практичних питань разом з неналагодженою структурою навчання: постійні зміни у розкладі, асинхронний метод навчання, вели-

ка кількість занять упродовж дня, відсутність систематизованого домашнього завдання, непрозорість та необ'єктивність оцінювання знань, створювали для студентів неабиякі труднощі. Водночас, тривале дистанційне навчання показало певну неготовність студентів до свідомого і мотивованого підходу до отримання освіти, відсутність сформованої навички самотійного прийняття рішення щодо побудови власного режиму освоєння знань.

Особливу увагу майбутні лікарі-психологи приділили такій важливій стороні дистанційного навчання, як погіршення самопочуття. І хоча така вимушена форма роботи студента повинна була захистити його від ризику втрати здоров'я, третина наших респондентів (31%), зазначали про негативні наслідки дистанційного навчання: зменшення рухової активності, погіршення зору, віртуалізація/гаджетизація діяльності, порушення загального самопочуття, що підтверджує негативний вплив тривалого перебування в режимі онлайн на фізичне та психічне здоров'я студентів.

Отже, даний етап дослідження продемонстрував певне некоректне відображення слабких сторін учасниками дослідження, оскільки часто студенти свідомо або неусвідомлено відокремлювали себе від проблем організації дистанційного навчання, покладаючи всю відповідальність на недосконалість навчального процесу чи психологічні чинники. Деяке ігнорування завдання дослідження, що вимагало аналізу слабких сторін власної особистості, змістило акценти на зовнішні чинники організації дистанційного навчання та не дозволило студентам глибше зануритися в аналіз власних слабких сторін у процесі дистанційного навчання.

Результати співставлення сильних та слабких сторін дистанційного навчання у медичному вузі вказують на необхідність не лише модернізації навчального процесу, а й формування нового підходу до розгляду його психологічної складової, оскільки сучасні технології можуть виступати не лише могутнім засобом розширення можливостей професійної підготовки майбутнього фахівця, а й перешкодою в цьому процесі.

Аналіз студентами можливостей дистанційного навчання у нашому дослідженні могло стати основним мотивуючим ядром процесу навчання. Проте, як показали результати, мотиваційна сфера недостатньо була проілюстрована учасниками дослідження, оскільки практично всі окреслені можливості співпадали із сильними сторонами процесу дистанційного навчання: можливість розвивати власний тайм менеджмент (87%); набуття нового досвіду навчання (23%); можливість спілкування з родиною (73%); можливість додаткового навчання (62%); можливість працевлаштування (41%); можливість більше уваги приділяти здоровому способу життя (43%); поява вільного часу на заняття особистими справами (24%); можливість освоєння нових технологій (52%); розширення можливостей саморозвитку (46%); можливість навчання новим галузям діяльності (11%); зниження рівня напруги (8%); можливість економії коштів (9%).

Як можна помітити з виділених студентами можливостей дистанційного навчання, більшість

з них не стосуються перспектив професійної підготовки майбутнього фахівця, а стосуються, переважно, сьогодишнього періоду навчання. Така ситуація, на наш погляд, демонструє сприймання студентами дистанційної форми як вимушеної, тимчасової, впровадженної лише через пандемію COVID-19, а не як такої, що має потужні можливості для ефективного удосконалення професійного навчання (рис. 3).

«Можливості» в методиці SWOT-аналізу відображають розуміння того, для чого запроваджено систему (у нашому випадку – дистанційне навчання), а тому можуть виступати мотивами цього процесу. Аналіз отриманих результатів дозволив нам виділити дві групи можливостей, зазначених студентами при характеристиці дистанційного навчання.

Перша група можливостей стосувалася лише тимчасових чинників, практично не пов'язаних з професійним майбутнім фахівця та його перспективами у самоздійсненні. Студенти зосереджували свою увагу на можливості спілкування з родиною, зміцненні або покращенні стосунків та допомоги у вихованні братів і сестер, у виконанні господарчих справ, що слугувало для них джерелом комфорту, впевненості; на можливості більше уваги приділяти здоровому способу життя, більш якісному відпочинку та сну; звертали увагу на появу вільного часу для занять особистими справами, що забезпечувало зниження рівня напруги.

Друга група можливостей включала перспективні характеристики, які студенти пов'язували зі своїм становленням як професіонала, з набуттям нових знань та освоєнням нових технологій та навичок. Цей аспект також був пов'язаний з почуттям свободи вибору, підвищенням рівня вмотивованості та зацікавленості, формуванням загальних навичок таймменеджменту.

Водночас, очевидним є той факт, що більшість учасників дослідження мали труднощі у формулюванні майбутніх можливостей дистанційного навчання, що пояснюється, по-перше, концентрацією уваги на літній сесії та зростаючим рівнем тривожності і стресу перед її початком; по-друге, невизначеністю ситуації з пандемією COVID-19 в Україні; по-третє, з відсутністю вмо-

тивованості на побудову перспективи власного саморозвитку в межах дистанційного навчання.

Отже, на наш погляд, аналіз «можливостей» повинен був надати змогу майбутньому фахівцю побачити, спланувати, відобразити свої перспективи на побудову власного професійного майбутнього, оскільки для самоідентифікації надзвичайно важливо усвідомлювати майбутні можливості, черпати із них натхнення, сили і мотивацію. Дистанційне навчання, звичайно, виявилось новим досвідом для студентів, проте не всім вдалося побачити в ньому нові можливості. За характеристиками, які обрали для себе учасники дослідження, можна припустити, що вони досить невизначені щодо майбутнього дистанційного навчання, їм не зрозуміло, який саме ресурс такої форми отримання освіти буде можливостями індивідуальної та професійної самореалізації.

Проаналізувавши виділені студентами загрози, пов'язані з запровадженням виключно дистанційного навчання, можна зазначити, що найбільший відсоток відповідей припадає на відсутність організації практичної діяльності, пов'язаної з оволодінням професійними навичками (65%). Також вагомою для студентів виявилася проблема погіршення стану здоров'я, пов'язана з надто великим навантаженням та поганою структурованістю навчального процесу (23%), що змушує їх тривалий час перебувати перед комп'ютером (рис. 4).

Крім того, як загрозу студенти відзначали невідлагодженість єдиної онлайн-платформи, що змушувало їх щоразу працювати за іншими алгоритмами та тратити на це багато часу (42%), відсутність єдиної системи у контролі знань студентів (64%), а як наслідок – погіршення результатів навчання (31%), збільшення психологічного навантаження та стресу (27%). Особливу увагу майбутні лікарі-психологи звернули на те, що загрозою запровадження виключно дистанційної форми навчання є відсутність навичок соціалізації у колі однолітків (78%) та звикання до онлайн спілкування, зниження мотивації до подальшого «живого» спілкування (34%). На наш погляд, саме цей психологічний аспект заслуговує на особливу увагу та аналіз. Справа у тому, що професійне становлення лікаря-психолога

Рис. 3. Можливості дистанційного навчання

Джерело: розроблено автором

Рис. 4. Ризики дистанційного навчання

Джерело: розроблено автором

є складним процесом індивідуального розвитку професійно значущих якостей та формування образу «Я-професіонала». Цей процес тісно пов'язаний з необхідністю спілкуватися з професійною спільнотою, формуючи при цьому навички комунікації, адаптації та самоусвідомлення. Перенесення навчання лише в онлайн формат створює певну небезпеку віртуалізації життя та втрати об'єктивності у сприйманні себе, своїх успіхів та помилок; у самопрезентації та побудові процесу спілкування, професійного діалогу; у віднайденні механізмів впливу на співрозмовника; у формуванні стратегій консультативно-терапевтичного процесу тощо.

Співставивши думки студентів щодо сильних та слабких сторін, можливостей та загроз дистанційного навчання у медичному університеті, нами були виділені певні суперечності. Перша з них стосувалася того, що часто студенти не могли диференціювати зовнішні та внутрішні чинники, а тому відбувалася проекція можливостей на сильні сторони, а загроз на слабкі сторони. Така ситуація, з одного боку, пояснюється нами тим, що студенти не повністю мотивовані та, зачасти, просто не готові до усвідомленої рефлексії власної професійної підготовки та вміння брати на себе відповідальність за її результати. З іншого боку, вони презентують себе як суб'єктів діяльності, коли мова йде про організаційно-структурні елементи дистанційного навчання, ставлячи високі вимоги як до конкретного викладача, так і до університету в цілому. Друга суперечність полягала у тому, що дистанційне навчання хоча і сприймалося більшістю респондентів як таке, що має велику кількість переваг, проте, студенти практично не змогли вибудувати перспективи дистанційного навчання для себе, а тому віднайти його можливості у їх фаховій підготовці. І третю суперечність, яку б нам хотілося зазначити, можна визначити як суперечність між вимогами до формування спеціальних компетенцій лікаря-психолога, що ставить до нього майбутня професія, та рівнем організації практичної підготовки фахівця в умовах виключно дистанційного навчання.

Висновки і пропозиції. Отримані в ході емпіричного дослідження результати ефективності впровадження виключно дистанційного навчання, на основі використання методики SWOT-

аналізу, дозволили нам акцентувати увагу на тих суперечностях та складних питаннях, що існують в процесі професійної підготовки студента в умовах онлайн навчання, особливо коли це стосується професійної підготовки майбутнього лікаря-психолога. Звісно, що дистанційне навчання урізноманітнює процес навчання, робить його більш інформативним, доступним, мобільним та комфортним, ніж інші форми навчання, дозволяє оптимізувати структурно-організаційні механізми та використовувати сучасні інструменти в освітньому процесі. Водночас, результати свідчать про те, що дистанційне навчання не лише не може замінити повноформатного очного спілкування, а потребує трансформації науково-методологічних підходів до його запровадження. Організація якісного освітнього процесу, на нашу думку, передбачає реалізацію низки завдань: адаптування навчальних планів та освітніх програм до формату дистанційного навчання, з метою віднайдення дієвих механізмів практично-орієнтованого підходу; розробку навчально-методичних комплексів, які б передбачали не лише засвоєння системи фахових знань, а й були зорієнтовані на формування практичних навичок та особистісно-значущих якостей майбутнього професіонала; перебудову структури навчального процесу, з метою включення в нього інноваційних технологій навчання (вебінарів, інтерактивних лекцій, індивідуальних онлайн консультацій, групових дискусій, психологічних дебатів, тренінгів тощо); розробку методики створення і використання дистанційних курсів у навчальному процесі на основі сучасних педагогічних, інформаційних і комунікаційних технологій; запровадження системи ефективного моніторингу навчальних результатів студентів; системну підготовку науково-педагогічних кадрів для роботи з сучасними комп'ютерними технологіями та розробку методик організації та проведення занять в онлайн форматі; впровадження практики широкого залучення студентів до самостійного конструювання навчального процесу шляхом виділення різного рівня дисциплін: обов'язкових, професійно-орієнтованих та вільного вибору, що надасть можливість майбутнім фахівцям глибше усвідомлювати процес навчання та брати на себе відповідальність за його результати.

Список літератури:

1. Штихно Л.В. Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Молодий вчений*. 2016. № 6(33). С. 489–493.
2. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
3. Герасименко І.В. Використання технологій дистанційного навчання в підготовці майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 3(41). С. 232–247.
4. Борзенко О.П. Основні категорії та поняття дистанційного навчання. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 19(254). Ч. I. С. 6–14.
5. Адамова І. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Вип. 10. С. 3–6.
6. Кучеренко Н. Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти: філософсько-правовий вимір. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2018. № 906. С. 34–40.
7. Потапова О.Б., Тертична Н.А. Образ професії в системі особистісної ідентичності лікаря-психолога. *Фундаментальні та прикладні дослідження на практиці провідних наукових шкіл*. 2020. № 40(4). С. 92–98.

References:

1. Shtyxnо L.V. (2016) Dystancijne navchannya yak perspektyvnyy napryam rozvytku suchasnoyi osvity [Distance learning as a promising area of the development of modern education]. *Molodyj vchenyj* [A young scientist] (electronic journal), vol. 33, no. 6(33), pp. 489–493. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/121.pdf> (accessed 26 July 2021).
2. Bykov V.Yu. (2009) Modeli organizacijnyx system vidkrytoyi osvity [Models of organizational systems of open education]. Kyiv: Attica. (in Ukrainian)
3. Gerasymenko I.V. (2014) Vykorystannya texnologij dystancijnogo navchannya v pidgotovci majbutnix bakalavriv komp'yuternyx nauk [The use of distance learning technologies in the preparation of future bachelors of computer science]. *Informacijni texnologiji i zasoby navchannya* [Information technologies and teaching aids] (electronic journal), vol. 41, no. 3, pp. 232–247. Available at: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1080#.U70eW_1s-Q (accessed 26 July 2021).
4. Borzenko O.P. (2012) Osnovni kategoriyi ta ponyattya dystancijnogo navchannya [Basic categories and concepts of distance learning]. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka* [Bulletin of the Taras Shevchenko National University] (electronic journal), vol. 254, no. 19, pp. 6–14. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19(1)_3) (accessed 26 July 2021).
5. Adamova I., Golovachuk T. (2012) Dystancijne navchannya: suchasnyj poglyad na perevagy ta problemy [Distance learning: a modern look at the benefits and challenges]. *Vytyky pedagogichnoyi majsternosti*, vol. 10, pp. 3–6.
6. Kucherenko N. (2018) Dystancijne navchannya yak vyklyk suchasnoyi universytetskoyi osvity: filosofsko-pravovyy vymir [Distance learning as a challenge of modern university education: philosophical and legal dimension]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu "Lvivska politehnika". Seriya: Yurydychni nauky*, no. 906, pp. 34–40.
7. Potapova O.B., Tertychna N.A. (2020) Obraz profesii v systemi osobystisnoi identychnosti likarya-psyhologa [The image of the profession in the system of personal identity of a doctor-psychologist]. *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennya na praktyci providnyh naukovykh shkil* [Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools] (electronic journal), vol. 40, no. 4, pp. 92–98. Available at: <https://farplss.org/index.php/journal> (accessed 26 July 2021).